

Любов Ісаєнко

Відгомін життєвої дороги Володимира Гетьмана

Говоріть, українці, українською мовою,
Бо настала для нас остання година:
Чи бути нам нацією і мудрою, і здоровою,
Чи пощезне з лица землі Україна.

Володимир Гетьман

Відома істина, що творчість митця майже завжди несе в собі відгомін його життєвої дороги. Кожне покоління прочитує по-своєму печать життєвого досвіду письменника, бо він вертається пам'яттю в юність, веде щиру розмову з сучасниками про складність нашого сьогодення, долю суверенної України. А про риси вдачі талановитих неординарних людей можна довідатися з їхніх творів, зі статей, рецензій учених, критиків-літературознавців та спогадів друзів.

Так, відтворюючи образ Володимира Петровича Гетьмана, звичайно, хочеться наголосити на органічному поєднанні в його характері душевної делікатності, м'якості та безкомпромісності, але разом із тим і твердості духу.

Спонукало до написання цих роздумів про художника слова декілька цікавих збігів обставин: 2011-й рік – 90-річчя від дня народження поета та 60 років, як він закінчив філологічний факультет. Коли я думала, про кого з випускників-філологів, які стали членами Спілки письменників України, я змогла б ще сказати-написати, символічно, що з книжкової полиці взяла саме книжку Володимира Гетьмана, і це сталося 8 грудня. Розгорнула її, а там підпис: «Добродійці Любові Миколаївні Ісаєнко – козацьких зви-

тяг, віри, творчої радості від діда В. Гетьмана, учасника Днів Козацької Слави 1990 року – 8.12.1996 р.». Це стало імпульсом, щоб я рівно через п'ятнадцять років написала кілька слів про цього багатогранного українського поета. Зараз 2021 рік... Поету влітку виповнилося б 100 років.

Допомогли мені й благословили на написання есе мої шановні старші колеги: Панас Юхимович Данилко – однокурсник Володимира Гетьмана по філфаку, та Володимир Михайлович Гаранін, який зразу ж запропонував усі збірки поета для прочитання (обох моїх Навчителів уже немає на цьому грішному світі, але почуття вдячності є свічкою пам'яті та молитви за них до Господа).

По-справжньому мене схвилювала остання прижиттєва збірка автобіографічних етюдів «Наймолодший куркуль Союзу Радянського» (2001), які писалися протягом значного часу, бо те, що наболіло, ті драматичні події минулого й спогади, як пише поет, він пам'ятав усе життя. Це книга-звинувачення, де сталінські репресії проти українського селянства зображені з великою художньо-викривальною силою, це книга-сповідь, якою поет відзначив своє 80-річчя.

Народився Володимир Гетьман 10 червня 1921 року в придністровському селі Маяках на Одещині в хліборобсько-рибальській родині. Наддністрянські квітучі села здавалися майбутньому поетові найпривабливішими куточками землі, їх він оспівав пізніше у своїх поезіях:

Із Наддністрянщини впливу в світ, із Маяків-села.
Мимо Біляївки, озера Білого,
Мимо дитинства свого пропливу, –
Світу єдиного, розквіту милого,
Мимо усього, що щастям пізніш назову.

Дитинство його минуло в краю, освяченому козацькою історією народу, й було встелене колючими тернами. Рано залишився без батька, але вітчим Кирило Лазаревич Геращенко (робітник водогінної станції «Дністер», колишній партизан, інвалід громадянської війни) зумів допомогти не озлобитися проти світу,

а виховував у любові та взаємоповазі до людей. На станції Дністер (с. Біляївка) закінчив початкову школу.

Із книги автобіографічних етюдів дізнаємося, що у восьмирічному віці його з матір'ю та вітчимом 19 грудня 1929 року кидають у вантажні вагони на станції Єреміївка – як куркулів – і вивозять у Росію, до табору аж під Вологду, де знаходилося близько 90% українців. Заслання для малого Володі Геращенка (Гетьмана) тривало чотири місяці, а для батьків – шість місяців. Неможливо перелічити тих жахів, які бачив, відчув і пережив у таборі Спасо-Преображенського монастиря хлопець. Багатьом дітям, висланим разом із дорослими до різних таборів за межі України, присвячена книга «Світлої пам'яті засланих дітей, що захолинули у вологодських снігах у 1929-1930 рр.». Поет пише: «Куди не йду, а ніби наді мною жаріє те тавро...».

Про те, що це було несправедливе й незаконне рішення, свідчить промовистий факт: родина була «освобожденная от высылки» з поверненням на місце колишнього проживання – у с. Біляївку. Згодом обставини змушують переїхати у с. Маяки, а пізніше, у 1932 році, – до Одеси, де юнак закінчує середню школу.

Володимир Гетьман із благоговінням згадує своїх рятівниць – маминих сестер Лідію Василівну Герастовську, яка приїздила до Спасо-Преображенського монастиря й забрала малого племінника до Москви, та Марію Василівну Бойченко – свою хрещену матір, у сім'ї якої він проживав деякий час. Із шкільних учителів особливо вдячний І.М. Парпурину та В.І. Костенко, від яких він почув, що його прізвище Гетьман – красиве, козацьке, та що воно зобов'язує «гордитись своїми дідами-орлами до скону». Але найсвятіші почуття жили у серці поета до рідної матері, яка всю свою волю, силу, енергію, любов віддала синові. Рядки: «Мамо! Матусенько! Скільки Вам років, / Вашому горю і Вашій журбі?» – це приклад шанобливого звертання до матері, що було характерне для українських сімей.

Володимир Гетьман почав друкувати свої поетичні твори в 1939 році в періодичних виданнях. Його вірші були навіяні народною піснею, яка увійшла до життя юнака з дитинства, коли рідна мама, молода вдова, співала зі своєю подругою, такою ж безталанною вдовою, пісні «Така її доля», «На городі коло броду» та багато інших.

В. Гетьман згадував: «Пізнання кожної нової пісні Кобзаря було подією в житті мого дядька – наймолодшого батькового брата Гаврила Кіндратовича, вихованця Одеського університету, котрий жив і дихав поезією Тараса Григоровича і виховував у племінників побожне ставлення до поета. Особливо любив дядько читати Кобзаря, стоячи на високій дністровській кручі, звідки розгортався безмежний світ... Узагалі у багатьох хатах нижніх подністровців – мешканців мого рідного села Маяки та сусіднього Яськів, а також Біляївки, Овідіюполя – були портрети Кобзаря, які обов'язково прикрашалися рушниками».

І стелився, й стелився життєвий шлях... Восени Володимир Гетьман був призваний до лав Червоної армії у Донський козацький полк. Із перших днів Великої Вітчизняної війни брав участь у бойових діях. Під містом Гродно (Білорусь) потрапив під вогонь ворога та в німецький полон, побував у кількох таборах, звідки двічі виривався з-за колючого дроту й двічі, через допити й тортури, повертався до нього, аж поки остаточно не був визволений навесні 1945-го американськими військами з табору військовополонених в Обергаузені. Наш земляк одним із перших в Україні розповів про пекло фашистських таборів, важку долю бранців-полонених у книзі гуманістичного спрямування «За дротом».

Ще певний час (до 1946-го) служив у Радянській армії, відзначений урядовими нагородами. Працював на будовах, пізнаючи мирне буття, мріючи про справжню відбудову країни.

У 1946 році Володимир Гетьман став студентом філологічного факультету Одеського державного університету. У роки навчання на філфаці з'явилася його перша збірка поезій «Рибальське щастя» (1950), яка навіяна спогадами заплавного дитинства та пройнята красою дністровських світанків, димами рибальських вогнищ, нерозв'йним запахом «потрійної» вечірньої «юшки в тагані».

А поезія «Далеко, далеко від рідного краю...», яка присвячена китобіям, нагадала мені святкову картину зустрічі на Одеському морському вокзалі славної китобійної флотилії «Слава» та «Радянська Україна» (на китобійці «Беспощадный» плавав капітаном мій зять – Попов Віталій Петрович, і ми з родиною завжди зустрічали китобіїв, а ще з однокурсницею Валентиною Очколас

плавали на китобійному судні до Севастополя). Це відважним трударям моря присвячені рядки:

На промислі труднім і в сиву негоду
Уперто змагаються праці герої.
На славу Вітчизні, на радість народу
В Антарктики води пливуть китобої.

У літературу вводив його Степан Іванович Олійник. Український сатирик працював тоді в газеті «Чорноморська комуна» та вів літоб'єднання, до якого входив поет-початківець. Саме Степану Олійнику завдячував Володимир, що став письменником.

Етюди-спогади з років дитинства та юності – це потік асоціативних зв'язків пережитого, що виникали в пам'яті поета. У засобах масової інформації автора було названо «українським буржуазним націоналістом», але ректор університету професор Прокопій Леонтьйович Іванченко відстояв добре ім'я студента.

У статті «Поетичний осуд злочинів 30-х років» про книгу «Наймолодший куркуль Союзу Радянського» П.Ю. Данилко написав: «Деякі епізоди, очевидно, не включені до книги; відсутні, наприклад, фрагменти про ректорів Одеського університету в роки нашого навчання в ньому – професорів Савчука Миколу Панасовича та Іванченка Прокопія Леонтьйовича, названих автором у переліку добродійників «ангелами-спасителями».

Здобувши в 1951 році вищу освіту й отримавши диплом філолога, Володимир Петрович певний час учителює. Однак істинне покликання літератора та наставника проявилось в ньому на редакторській роботі в Одеському республіканському видавництві «Маяк», якій він віддав понад чотирнадцять років життя (1954-1968 рр.). Десятки молодих літераторів півдня України увійшли в літературу чи пізнали радість першої книжки з благословення його незаздрісного, незрадливого редакторського олівця.

Більшість критиків, літературознавців, поетів-побратимів, хто писав про Володимира Гетьмана, не відносять його до плеяди «шістдесятників», хоча майже всі наголошують, що спалах його

могутнього таланту, визнання його як поета національного, державницького гарту припали саме на шістдесяті роки, коли крім численних публікацій у періодиці одна за одною з'являлися збірки поезій: «За дротом» (1958), «Ранкові зорі» (1960), «Подорож до обр'ю» (1963), «Іскри з-під молота» (1964), «Побачення з квітнем» (1965), «Жар-птиця» (1966), «Вогник» (1967), «Білі крила вітрил» (1969). Тоді ж окремі твори поета перекладалися російською, білоруською, казахською, узбецькою, єврейською, абхазською, угорською, болгарською мовами.

В.П. Гетьман брав активну участь у громадському житті Одеси, обирався депутатом міської ради. Брав участь у Днях української літератури в Молдові, Казахстані, Туркменістані, Узбекистані, Абхазії та Дагестані. Часто зустрічався з читачами рідного Причорномор'я, інших регіонів України. Підтримував листування з корифеями вітчизняної літератури М.Т. Рильським, О.Т. Гончаром, П.М. Вороньком, С.І. Олійником.

Найбільшою подією в його житті залишилося листування з незабутнім Максимом Рильським.

«Максима Тадейовича багато літ люто й незаслужено критикували, – згадував Володимир Гетьман. – А я його настільки любив, що не побоявся написати йому листа, вислав йому свою збілочку «Рибальське щастя» й висловив свою підтримку великому поету. Незабаром одержав від нього листа. Він писав: «Ваші вірші мені сподобалися. Чую в них повів моря. Особливо подобається «Другу рибалці». Вірші передаю до журналу «Україна».

Мені приємно було дізнатися, що цей лист вміщений зараз у повне зібрання творів Максима Рильського».

Творчі набутки поета відзначено Почесними грамотами Президій Верховної Ради України та Абхазії. Помітним визнанням його внеску в розвиток української літератури стало й присудження обласної літературної премії імені Івана Рядченка за 2000-й рік. За станом здоров'я Володимир Гетьман не міг бути присутнім 26 січня 2001 року в Золотій залі Одеського літературного музею, й текст листа виголосила внучка поета Оля (тоді студентка філологічного факультету). Подія для поета була несподіваною. Він зізнавався, що ніколи не думав, що на старості літ стане лауреатом премії свого найкращого друга. У свій час він був

редактором чотирьох поетичних збірок Івана Рядченка – «Первая любовь» (1955), «Наследники победы» (1958), «Когда уходят корабли» (1965), «Шаги» (1967). Про свого друга казав, що той мав якийсь західний шарм, високу культуру, ввічливість, терпимість і такт. «Керувати письменниками – справа нелегка. Здебільшого це люди зі складним характером. Для мене залишилося загадкою, як він міг з усіма ладити», – згадував Володимир Петрович (Іван Рядченко більше десяти років очолював Одеську організацію Спілки письменників України).

Володимир Гетьман двічі побував у шевченківському краї, декілька разів уклонявся Кобзареві у Каневі – могилі творця й величчю духу українського народу. У Казахстані, на півострові Мангишлак, уклонився місцям, де відбувався заслання геній України, звідти привіз в Одесу гілочку верби та посадив у парку імені Тараса Шевченка. І сьогодні над Чорним морем росте розкішна верба, яку викохував і доглядав наш поет до тих пір, доки вистачало сил. Біля верби люблять фотографуватися гості нашого міста. Таку світлину приніс мені Олег Олійників: біля молоді верби ще теж молодий поет-одесит. В одному з віршів В. Гетьман писав:

Вже здавалось не раз,
що зненацька погасне життєва зоря,
Що розтопчуть, зрубають чужинці червону калину.
Та, конаючи, неня свята породила тоді Кобзаря
Й окропила снагою Дніпра молоду Україну.

Митець майстерно використовує образ калини, щоб досягти виразності й особливої мистецької привабливості. Автор розбудовує композицію вірша за допомогою рослинного образу-символу калини, який органічно пов'язаний з ментальністю українського народу, реальним життям та історичними подіями. Калина – надзвичайно дорогий для українців образ – символ вогню, сонця, неперервності життя, роду українців; України, батьківщини, дівочої честі та вроди, краси й гармонії життя; символ нескореності українського козацтва; єдності нації, незрадливої світлої пам'яті, духовного потягу до свого рідного краю, до рідної землі.

55 років тривала активна поетична творчість нашого видатного земляка. З-під його пера вийшли 20 книжок поезій. «Це багато?» – запитав у ювілейному інтерв'ю Антон Михайлевський. Відповідь була лаконічна: «Я ніколи не думав про кількість. Омар Хайям залишив нам усього 1400 рядків, а став всесвітньо відомим. Справа не в кількості написаного, а в якості». Володимир Петрович не випускав із рук пера до останніх днів (відійшов у вічність поет 11 березня 2003 року): онука передруковувала солідний томик нових восьмивіршів, а поет долучав до рукопису все нові й нові сторінки творів... Писав часто вночі, коли всі спали й стояла тиша. Мабуть, видати «Вибране» Володимира Гетьмана було б на часі, бо він був і залишається у своїй творчості справжнім патріотом, у серці якого жила велика любов до рідного слова, до України. Коли поета запрошували до Америки, він відповідав: «Мені не треба ніяких америк. Яка вона не є, наша Україна, а я щасливий, що у ній живу...»

Про поетичний світ Володимира Петровича Гетьмана написані статті його побратимами-письменниками, однокурсником, кандидатом філологічних наук доцентом Панасом Юхимовичем Данилком, критиком-літературознавцем, професором Євгеном Миколайовичем Прісовським. Хотілося б, щоб і молоді дослідники долучалися до спадщини митця, який відчував музику українського слова, його чарівність, звукову мелодику.

Цікавим залишається художній світ Володимира Гетьмана й для сучасника. Зізнаюсь, наступало якесь хвилювання, коли тримала збірки, в яких є авторські помітки, виправлення, як, наприклад, у книзі «Святкую молодість». Поет у дарчому підписі наголошує, що це четвертий варіант збірки, яка була підписана мудрою одеською цензурою 1977 року до друку (автор називає цензуру 1977-го – «шанувальниками святої поезії»), особливо наголошує поет на значенні вагомого слова й лицарів захисту – Василя Фащенка та Анатолія Колісниченка). А потім «розпочалась катавасія-веремія», бо «потолочені рядки бульдозером» видавців його збірки, «обпалені отрутою сміхунця-кобри», «порубані обухом тупим». З етичних міркувань не називаю імен і прізвищ, які зазначені в автографі. На останній сторінці обкладинки автор написав поезію «Болгарським

товаришам». Пройняті глибоким болем спогади про оцінку творів: «За цей «шедевр» і молотили, душили, топтали (це був лише початок катування!) мене духоблуди, пудофети... Земля загойдалась...» Ці слова, можливо, – крик душі поета, їх він написав вірному другу.

У цій книзі вміщений перший акровірш «Вечірній сніг», у якому поет приховав від пильного ока цензури та «друзів-критиків» вираз «Слава мові Шевченка, слава мові рідній», але що цікаво: у виданні немає останньої строфи, вона дописана рукою автора. Написаний вірш у далекому 1975 році.

Дату написання твору вказала не випадково. Справа в тому, що 70-ті роки були позначені в історії української літератури черговою хвилею репресій, посиленням заборон та обмежень. Останні стосувалися тематично-проблемного спектру літератури. Зокрема, небажаними стали теми українського патріотизму, запорозького козацтва, української мови.

Названі теми були загнані «в підпілля», але це не значить, що вони зникли в нашій літературі. Свідченням їхньої живучості та нескореності поетів і є, зокрема, вірш «Вечірній сніг».

Назва вірша мала відвернути увагу цензора й редактора, налаштувавши їх на сприйняття пейзажної лірики.

Акrostих благословили до друку, не завваживши, на щастя поета й читачів, основного, висловленого першими літерами кожного рядка...

У книзі поезій «Розмова з коханою», яку підписав мені поет, «Перемог, Добра, (на роздум, див. стор. 101, 257), Успіхів – Любові Миколаївні Ісаєнко від діда В. Гетьмана», на вказаних митцем сторінках вміщені акровірші «Любімо Україну всі» та «Вечірній сніг». Це поетів дороговказ для майбутніх поколінь.

Особливо актуально звучить нині поезія «Говоріть, українці, українською мовою» зі збірки «Євшан-зілля» (1990), хоча її полум'яні слова лягли на папір ще в грудні 1979 року:

Говоріть, українці, українською мовою
Із батьками своїми, із дітьми своїми.
І вважайте це єдинокиттєвою основою,
І поміж рідними – не будьте чужими.

Говоріть, українці, українською мовою
В Академії наук України, говоріте, повсюди,
Не будьте вторинні, без зерна – половиною, –
Ви ж такі лицарі духу,
Ви ж такі – Люди.

Говоріть, українці, українською мовою
І навчайте землян – і щоднини, й щомиті,
До Дніпра призволяйте
Думою веселковою, –
Ви ж такі добрі, як ніхто в цілім світі.

Говоріть, українці, українською мовою,
Бо настала для нас остання година:
Чи бути нам нацією і мудрою, і здоровою,
Чи пощезне з лица землі Україна.

У книзі «Проміння Перемоги» (1995), підписаній мені автором, зазначені сторінки на прочитання. Це теж акровірші, а їх у книзі – 23, і в усіх повторюється вираз «Україна вічна». Цими творами Володимир Гетьман утверджує ідею невмирущості віками плюндрованої, але незнищеної України.

Справжня поезія майстра слова народжується з великої любові чи такої ж великої нелюбові, навіть ненависті. Як відомо, шедеври створюються на вищих точках духовних злетів чи зламів. Тоді, коли душа співає від щастя чи плаче від тяжкого болю, кожен поетичний рядок стає дивовижною коштовністю:

О земле! Вогником калини
І гіркотою полину,
І срібним голосом пташини,
Що провіща для всіх весну.

Мені ти люба і жадана,
На віки вічні дорога...
Пливу з безсмертя-океану
Пісень і сила, і снага.

Міцний космотворчий український ланцюжок: крапельки крові – народження – Україна – Відродження. Епітетами «люба, жадана» передається синівська любов до рідної землі, яку сховає поет.

В. Гетьман, прагнучи збагнути всю багатотисячлітню історію свого народу від сивої давнини, ставить довічні риторичні питання, які мучать поетове серце, й на які не завжди є відповідь:

І навіщо ви, руси, напали на тих угро-фінів-москву,
Полонили народ, пригорнули до себе навіки;
Віддали діалект – свою мову – духовну живу булаву,
Що з'єднала чужі племена, племена невеликі.

Тернистий історичний шлях України, понівечені душі на всьому шляху боротьби українського народу проти турецько-татарських загарбників, але його вірні сини й доньки, «побратими волі», зможуть помститися за сльози людські:

«Ти лети, мій коню», – пісню, як почую,
Ніби на роздоллі знову заночую...
Товариство кривне, побратими волі
Кров'ю присягали в наддністрянським полі...
Скаженіють турки і тремтять татари:
Буде їм відплата за війну-пожари!

Хіба можна уявити українську душу без історичної пісні, пісенної творчості В. Гетьмана?! Ця пісня – слово поета, який відчуває гордість за свій народ, прагне досягти творчих злетів у житті:

Блакитним зором світ лиш гляне
І затремтить доріг струна, –
І серце тане, смутком тане,
І тане смутку далина.
І вже стріляє цвітом першим
Цей дивовижний юний день
І я, в передчутті завмерши,
Німію в одзвучах пісень.

Володимир Гетьман сприймав красу слова, мелодику його звучання, дбав, щоб слова несли розмаїті психологічні заряди.

«І я живу для вічного народу», – писав майстер слова та чародій лірики. Він вірив, що придуть кращі часи й відродиться нова Україна:

Віродимся! Не може бути, мати,
Щоб голос твій – з прадавності – помер!
Твоє покликання в віках звучати.
Ти не мовчи! Віроджуйся тепер!

Планета слухає твоє звучання.
Планета слухає твоє єство.
Ти народилася не для заклання:
І віра наша, й наше божество!

Творчість нашого земляка багатогранна, як саме життя, а пізнати її та поміркувати над прочитаним може зацікавлений читач. Глибоко переконана, що ознайомлення з творчістю В. Гетьмана сприятиме осмисленню значення полум'яного слова поета для виховання нинішніх і майбутніх поколінь нашого народу на найкращих взірцях його поезії, оспіваних ним традиціях і святинях України.

